

Et nytt «Klondyke»

Et casestudie av geoøkonomiske strategier i Arktis

Cecilie Juul Stensrud

POL2900: Bacheloroppgave i statsvitenskap

Internasjonal politikk

NTNU Vår 2019

Sammendrag

I takt med de globale klimaendringene øker den strategiske betydningen av de arktiske hav- og landområdene. Spenningen mellom Russland og de fire andre arktiske kyststatene tilspisses og en geopolitisk asymmetri vokser frem. Samtidig utfordres stabiliteten som har bidratt til multinasjonale samarbeid i regionen siden slutten av den kalde krigen.

Sanksjonsregimet som kom som følge av den russiske annekteringen av Krimhalvøya i 2014, styrker sammen med de globale klimaendringene, den nordlige regionens strategiske relevans for den russiske økonomien. Oppgaven argumenterer for at Russland har igangsatt to geoøkonomiske tiltak for å fremme ekspansjon i regionen. Gjennom utvinning av naturressurser på Jamalhalvøya nordvest i Sibir og ved å utforme infrastruktur for å støtte Nordøstpassasjen, etableres ikke bare muligheter for territoriell ekspansjon, men også ekspansjon i form av økt internasjonal innflytelse. Oppgaven vurderer videre i hvilken grad de russiske ekspansjonsstrategier er et produkt av makt- eller sikkerhetsmaksimerende atferd.

Innhold

Sammendrag	2
1. Innledning:.....	4
2. Teori	6
2.1 Fagtradisjon	6
2.1.1 Nyrealisme.....	6
2.1.2 Ekspansjon:	7
2.1.3 Offensiv teori.....	7
2.1.4 Defensiv teori	8
2.2 Geopolitikk og geoøkonomi	9
2.3 Geografisk avgrensning.....	10
2.4 Havrettskonvensjonen	11
3. Metodologisk rammeverk.....	12
3.1 Forskningsdesign.....	12
3.2 Validitet og reliabilitet.....	13
3.2.1 Intern validitet	13
3.2.2 Ekstern validitet.....	13
3.2.2 Relabilitet	14
4. Empirisk analyse	15
4.1 Arktis som et geoøkonomisk mål	15
4.2 Russland i Arktis	16
4.3 De geoøkonomiske strategiene.....	17
4.3.1 «Liquefied natural gas»	18
4.3.2 Tre mulige sjøruter	18
4.4 Geoøkonomisk relevans	19
4.5 En overdreven geoøkonomisk betydning?	20
4.6 Maktmaksimerende vs. Sikkerhetsmaksimerende atferd	21
4.7 Geoøkonomi og geopolitikk:	22
5. Konklusjon	24
Litteraturliste	26

1. Innledning:

Under den kalde krigen stod Arktis sentralt i de sikkerhetspolitiske spenningene mellom USA og Sovjetunionen. Regionen symboliserte den korteste avstanden mellom Washington og Moskva, som ga området betydelig geopolitisk relevans (Rottem, 2010, s. 193). I dag har klimaendringene endret det geopolitiske bildet nok en gang, og den nordlige regionens strategiske relevans har nådd den politiske dagsordenen.

De klimatiske endringene har etablert Arktis som et nytt «Klondyke», - et sted med sterk og ukontrollert økonomisk oppblomstring (Rottem, 2010, s. 189). Et «nytt Arktis» i lys av dynamiske grensebarrierer endrer ikke bare regionens økonomiske betydning, men også betingelsene for multinasjonalt samarbeid. Nordregionens strategiske tyngde skaper i tillegg nye sikkerhetspolitiske utfordringer og asymmetriske forhold. Tilgang til nye naturressurser og åpning av nye og mer effektive handelsruter gjør Arktis mer globalisert, og styrker i tillegg regionens relevans. Mens Arktis er på vei til å bli et av de viktigste geopolitiske områdene i vår tid, har Russlands arktiske tilstedeværelse økt betraktelig. I 2007 plantet Russland et flagg under det nordlige polpunktet. Det russiske flagget 4300 meter under havoverflaten var et symbolsk trekk for å hevde russisk suverenitet til havbunnen og de tilhørende økonomiske ressursene. Russlands egenhevdelse endret med dette dynamikken blant de fem arktiske kyststatene (Diesen, 2017, s. 93).

Oppgavens intensjon er å redegjøre for klimatiske og sosioøkonomiske utviklingstrekk i Arktis, og analysere i hvilken grad regionen fremstår som en brikke i et geoøkonomisk, geopolitisk og sikkerhetspolitisk spill. Jeg skal i denne oppgaven besvare følgende problemstilling: «I hvilken grad benytter Russland seg av geoøkonomiske strategier for ekspansjon i Arktis». For å besvare problemstillingen skal i tillegg følgende hypotese drøftes; «Russlands ekspansjonistiske strategier er et produkt av maktmaksimerende atferd». Russisk tilstedeværelse i nord vil bli eksemplifisert gjennom to geoøkonomiske strategier; utvinning av naturressurser på Jamalhalvøya nordvest i Sibir og utbyggingen av Nordøstpassasjen som en bro mellom Europa og Stillehavsregionen (Soroka, 2016).

Jeg skal i oppgavens innledende seksjon ta for meg det teoretiske rammeverket som danner grunnlag for den videre empiriske analysen. Gjennom valg av fagtradisjon vil jeg beskrive hvordan et nyrealistisk perspektiv gjør seg relevant i studiet av Russlands tilstedeværelse i

Arktis. Videre følger en vurdering av geopolitikk og geoøkonomi som to sentrale begreper. I oppgavens analyseseksjon vil de teoretiske verktøyene drøfte problemstillingen og belyse hvilken effekt de klimatiske endringene har for det politiske og økonomiske bildet i internasjonal politikk. Med utgangspunkt i Russlands strategi fra 2008, konkluderer oppgaven med følgende; Russland ekspanderer i form av økonomisk, politisk og militær innflytelse som resultat av de to geoøkonomiske tiltakene. Enn så lenge vil ikke en maktmaksimerende utenrikspolitikk være gunstig da Russland er avhengig av en stabil sikkerhetssituasjon for å lykkes med sine geoøkonomiske prosjekter. Russland vil dermed være tjent med å opprettholde «status quo» og inngå strategiske samarbeid.

2. Teori

En teori er en antagelse om virkeligheten og vil fungere som et rammeverk for oppgavens analyse. Studiet av internasjonal politikk innehar flere ulike teoretiske tradisjoner, som alle søker å forklare utfall og hendelser i internasjonal politikk. Denne delen av oppgaven skal belyse litteraturen som er relevant for oppgavens videre analyse av Russlands ekspansjon i Arktis gjennom geoøkonomiske strategier.

2.1 Fagtradisjon

Realismen, som kan trekkes tilbake til teoretikere som Hobbes, Rousseau og Machiavelli, vurderes som den mest dominerende fagtradisjonen innen internasjonale relasjoner og sikkerhetsstudier (Glaser, 2010, s. 14). Den teoretiske retningen anser stater som de sentrale aktørene i et anarkisk system, et system uten en overordnet makt. Realismen tar i bruk en generell teori for å forklare staters oppførsel på den internasjonale scenen og tar utgangspunkt i maksimering av makt og sikkerhet, som betraktes som statens primære behov. I det anarkiske systemet er statsmakter overlatt til seg selv, militært, økonomisk og sikkerhetspolitisk. Med det forsøker realismen å forklare strategien som ligger bak en stats realpolitiske prioriteringer og evne til å overleve (Glaser, 2010, s. 14).

2.1.1 Nyrealisme

Det finnes ulike retninger og nyanser innenfor realismen. I denne oppgaven vil problemstillingen om Russlands bruk av geoøkonomiske strategier, og den følgende hypotesen om at Russlands ekspansjon er drevet av makt- og innflytelsesmaksimerende intensjoner bli drøftet i lys av et nyrealistisk perspektiv. Nyrealismen, også kalt strukturrealismen, vektlegger betydningen av det internasjonale systemet og dets innvirkning på staters atferd (Glaser, 2010, s. 15). Den teoretiske diskursen tar utgangspunkt i verket av Kenneth Waltz «*Theory of International Politics*» (1979) og anerkjenner makt som den mest sentrale faktoren i internasjonale relasjoner. Nyrealismen er tuftet på Waltzs ide om at det internasjonale systemet genererer konkurranse mellom sikkerhetssøkende aktører (Waltz, 1979, s.17). To nyanser av nyrealismen, ofte omtalt som offensiv og defensiv realisme, utfordrer denne forståelse av det anarkiske systemets betydning. Hvor skillet mellom de ulike nyansene av nyrealisme går, og hvilke faglitterære termer som blir benyttet, varierer. Fareed Zakaria (1998), benytter seg av begrepene klassisk realisme, eller statlig sentrert realisme og defensiv realisme. Zakaria (1998)

beskriver de to underkategoriene uten å redegjøre for deres korrelasjon til den nyrealistiske fagtradisjonen. En annen anerkjent forståelse av nyrealismen er formidlet av Glenn Snyder (2010), som i en analyse av John Mearsheimer (2014) skiller mellom Waltzs (1979) klassiske nyrealisme, offensiv realisme og defensiv realisme. I oppgaven vil jeg ta i bruk begrepene offensiv og defensiv realisme. Oppgavens analyse vil basere seg på de to konkurrerende teoriene som i større eller mindre grad distanserer seg fra Kenneth Waltzs (1979) grunnleggende nyrealistiske teori. De to teoretiske nyansene, offensiv og defensiv realisme, kan forklares i lys av ekspansjonsbegrepet.

2.1.2 Ekspansjon:

Historisk sett har ekspansjonsbetegnelsen i stor grad vært avgrenset til territoriell vekst (Zakaria, 1998, s. 13). Zakaria stiller seg kritisk til den snevre benyttelsen av begrepet og introduserer en utvidet forståelse av terminologien: «Expansion can certainly involve imperialism, but it more generally refers to an activist foreign policy that ranges from attention to international events to increase in diplomatic legations to participation in great-power diplomacy» (Zakaria, 1998, s. 5). I sin forskning utfordrer Zakaria (1998) den generelle oppfattelsen av ekspansjon i lys av territoriell vekst og anerkjenner betydningen av økonomisk og politisk innflytelse i internasjonal kontekst.

Oppgavens hypotese om at Russlands ekspansjon er drevet av makt- og innflytelsesmaksimerende intensjoner bygger på et viktig spørsmål innen internasjonal politikk: Hvilke omstendigheter ligger til grunn for at en stat ønsker å fremme sine politiske interesser utover egne landegrenser? Er stater sikkerhet- eller maktmaksimerende i sin utforming av internasjonal politikk? Spørsmålene ligger i hjertet av nyrealistisk fagtradisjon og skiller de to underteoriene, offensiv og defensiv realisme fra hverandre (Zakaria, 1998, s. 13).

2.1.3 Offensiv teori

Ekspansjoner er ifølge Mearsheimer og offensiv realistisk teori, en økning av makt og innflytelse gjennom økt kontroll over et geografisk område (Mearsheimer, 2014, s. 4). Resultatet av territoriell ekspansjon kan ifølge teoretikeren føre til økonomiske og strategiske fordeler (Snyder, 2010, s. 153). Offensiv realisme anser sikkerhet i det internasjonale systemet som en knapp gode. En stats evne til å maksimere makt og innflytelse vil derfor være avgjørende for statens sannsynlighet for å overleve. Nasjonal sikkerhet styrkes altså gjennom dominans og

hegemoni¹ (Mearsheimer, 2014, s. xvii). En annen teoretiker med en offensiv tilnærming til studiet av internasjonal politikk er Robert Gilpin (1981). Gilpin (1981) tar Mearsheimers (2014) utsagn videre og hevder at enhver stat har et iboende ønske om å kontrollere territorium, andre staters handlingsrom og atferd, samt verdens økonomi. Hvorvidt en stat gjennomfører handlingene eller ikke, avgjøres av økonomiske ressurser tilgjengelig (Gilpin, 1981, s. 23-25). Ideen om at kapabilitet former intensjoner ligger til grunn i den offensive teorien og vil være et viktig poeng i oppgavens videre analyse.

Innen offensiv realisme anses det internasjonale systemet som oppfordrende til maktmaksimerende atferd på bekostning av andre aktører (Snyder, 2001, s. 152). Fagtradisjonen hevder det dermed ikke finnes en fredfull internasjonal arena, men et system der stater maksimerer relative gevinster. En slik analytisk forståelse av virkeligheten brukes som et kritisk perspektiv på muligheten for sikkerhet og stabilitet i det anarkiske systemet, inkludert staters sikkerhet i Arktis.

2.1.4 Defensiv teori

Defensiv tilnærming til ekspansjon er mildere i sin form og hevder stater søker sikkerhet fremfor makt og innflytelse. Dermed vil stater kun ekspandere og fremme sine interesser internasjonalt dersom de føler seg truet (Zakaria, 1998, s. 9). I motsetning til den offensive tilnærmingen som beskriver at stater ekspanderer der de kan, argumenterer altså defensiv teori for at stater kun vil ekspandere der det er absolutt behov. Både Waltzs (1979) nyrealisme og underteorien offensiv realisme anerkjenner konkurranse som en viktig del av det internasjonale systemet. Defensiv realisme legger derimot mer vekt på hvordan samarbeid kan fremme nasjonal sikkerhet. Ifølge defensiv teori oppfordrer det internasjonale systemet hver enkelt stat til å opprettholde «status quo»² istedenfor å ekspandere egen maktposisjon. Å bevare makten, fremfor å øke den, vil resultere i nasjonal sikkerhet (Glaser, 2010, s. 16).

Staters defensive og sikkerhetsmaksimerende atferd kan likevel resultere i konkurranse og konflikt (Glaser, 2010, s. 15). En teori som forklarer dette hendelsesforløpet kalles sikkerhetsdilemmaet og ble først definert av John Herz (Herz, 1950, s. 157). Teorien baserer seg på en spirallogikk hvor stater i et forsøk på å sikre egen posisjon ender med å svekke egen sikkerhet. Modellen viser hvordan en stats forsøk på å maksimere egen sikkerhet, kan virke

¹ «Hegemon» er betegnelsen på den dominerende makten.

² «Status quo», latinsk uttrykk for nåværende eller eksisterende tilstand.

truende for andre aktører. I et anarkisk system vil maktkappløpet forventes å øke i takt med staters forsøk på å fremme nasjonal sikkerhet og resultatet vil, i ytterste konsekvens, være en negativ spiral av sikkerhet- og maktakkumulasjon (Snyder, 2010, s. 155; Herz, 1950, s. 172).

Som nevnt finnes flere nyanser av realismen og til tross for sine ulikheter har underteoriene også noen felles kjennemerker. Et element som går igjen i de fleste realistiske teoriene er oppfattelsen av makt som et sentralt element på den internasjonale arenaen. Makt er muligheten en stat har til å fremtvinge sin vilje i det anarkiske systemet (Glaser, 2010, s. 16). For realistene er makt et elementært middel for å ivareta landets sikkerhet, enten ved hjelp av offensiv eller defensiv målsetting, men i hvilken grad en stats makt skal maksimeres eller ikke skiller de to retningene. En stats makt vil legge føringer for deres evne til å påvirke beslutningene i den internasjonale sfæren. Altså er verdien av makt et resultat av en anarkisk struktur fordi det ikke finnes en overordnet myndighet som legger begrensninger for en stats autoritet.

2.2 Geopolitikk og geoøkonomi

To begreper som kan benyttes i studiet av russisk ekspansjon i Arktis er geopolitikk og geoøkonomi. Oppgaven tar utgangspunkt i Bremmer og Keath (2010) sin forståelse av geopolitikk som et verktøy for å forstå global politikk og beslutningstaking. De to teoretikerne definerer det slik: «...geopolitics is the study of how geography, politics, strategy, and history combine to generate the rise and fall of great powers and wars among states» (Bremmer & Keath, 2010, s. 37).

I tilknytning til læren om hvordan det politiske handlingsrommet avhenger av geografiske forhold finnes studiet av geoøkonomiske variabler. Geoøkonomi blir ofte assosiert med teoretikeren Edward Luttwak og tar for seg sammenhengen mellom politikk, økonomi og geografi (Blackwill & Harris, 2016, s. 20). I motsetning til geopolitikk som baserer seg på antagelser om et «nullsumspill», der det kun finnes én vinner, er logikken tilhørende geoøkonomi basert på et «positivsumspill» - en situasjon hvor totalen av tap og gevinst overstiger null. Geoøkonomi kan defineres som bruken av økonomiske instrumenter for å oppnå geopolitiske resultater, samt forsvare eksisterende nasjonale interesser. Geoøkonomi tar også for seg andre staters økonomiske handlinger og deres påvirkning på en nasjons geopolitiske mål (Blackwill & Harris, 2016, s. 20).

Geopolitisk analyse er nært forbundet med det realistiske perspektivet i studiet av internasjonale relasjoner og baseres ofte på staters utøvelse av makt over geografiske områder (Tamnes &

Offerdal, 2014, s. 6). På samme måte gir geoøkonomi forståelse av hvordan en stat tilegner og benytter seg av makt med referanse til økonomiske faktorer, som kontroll og tilgang til økonomisk gunstige territoriale områder (Blackwill & Harris, 2016, s. 24). Læren om hvordan det politiske handlingsrommet avhenger av geografiske forhold vil sammen med en geoøkonomisk forståelse av internasjonal politikk stå sentralt i forsøket på å besvare oppgavens problemstilling og hypotese.

2.3 Geografisk avgrensning

Arktis er betegnelsen på hav- og landområdene omkring Nordpolen. Definisjonen av hva Arktis er, og hvor de territoriale avgrensningene går, varierer på bakgrunn av hvilken forskning, politisk- og kulturell tilnærming og perspektiv som legges til grunn (Dodds & Nuttall, 2016, s. 4). De klimatiske endringene som permafrost, avvikende tregrenser, og tilbaketrekning av is, er også med på å utfordre det geografiske rammeverket. Forståelsen av hva som avgrenser Arktis' territorium varierer fra land til land, noe som gjør forhandlingene mellom partene utfordrende. Den mest anvendte betegnelsen på Arktis er området nord for Polarsirkelen - 66° 33' nordlig breddegrad. Russland har en utvidet betegnelse og trekker den politiske grensen lenger sør og inkluderer hele 60% av sine landområder under Arktisk territorium (Rowe, 2011). Selv om dette ikke er rettslig dokumentert gir en mer inkluderende definisjonsforståelse symbolsk større tilknytning til Arktis. I en analyse av russisk og internasjonal politikk vil begrepet benyttes i en utvidet forstand.

Arktis består av land, indre farvann, territorialfarvann, eksklusive økonomiske soner og internasjonalt farvann. Åtte stater har landområder nord for den nordlige Polarsirkel. Statene Norge, Danmark, Sverige, Finland, Island, USA, Canada og Russland utgjør det Arktiske råd. I det Arktiske råd drøftes spørsmål tilknyttet internasjonalt samarbeid om Arktis, og sammen utgjør statene det viktigste samarbeidsforumet for de nordlige områdene (Tamnes & Offerdal, 2014, s. 3). En annen viktig politisk avgrensning er med utgangspunkt i statene som er i direkte tilknytning til Polhavet. Kyststatene Norge, Danmark, USA, Canada og Russland utgjør de «arktiske fem». De fem nasjonene har i tråd med havretten eksklusiv økonomisk sone, og kontinentalsokkel mot Polhavet, likevel ingen uavhengig makt (Tamnes & Offerdal, 2014, s. 75-87). Blant de «arktiske fem» er det ingen formell administrativ struktur, men et bilateralt og multilateralt samarbeid på tvers av foreningens stater i forsøk på å drøfte og fatte enighet rundt arktiske saker. Disse statene vil senere bli referert til som de arktiske statene.

2.4 Havrettskonvensjonen

Spillereglene for hvordan havområder skal deles, hvordan naturressursers skal forvaltes og hva som rettslig definerer kontinentalsokkelens yttergrenser for hver enkelt stat, er nedfelt i FNs havrettskonvensjon. Havrettskonvensjonen, også kjent som «havets grunnlov» har siden den ble undertegnet i 1982, vedtatt lover og utstedt reguleringer for aktivitet tilknyttet utvinning av ressurser, ferdsel, fiske og forskning (Blakkisrud, 2018). Kyststatene har råderett over naturressursene innenfor egen eksklusiv økonomisk sone som strekker seg 200 nautiske mil fra land. Dersom en stat kan fremstille vitenskapelig dokumentasjon på at landets kontinentalsokkel strekker seg lenger ut enn den eksklusive økonomiske sonen, inngår også havbunnen på det gitte området landets nasjonale jurisdiksjon (UNCLOS, 1982)³. Det nasjonale kravet behandles i de Forente Nasjoners kontinentalsokkelkommisjon, en kommisjon som opererer sterkt vitenskapelig. I havområdene utenfor de satte grensene har ingen land råderett over naturressursene, og myndigheten over området er tillagt Den internasjonale havbunnsmyndighet (Regjeringen, 2011). I Polhavet er det svært få områder som ikke faller innenfor nasjonal jurisdiksjon, likevel er konkurransen stor og flere stater har fremmet sine krav om en utvidet kontinentalsokkel.

³ Det gis ikke rett på vannsøylen på den ytre kontinentalsokkelen (UNCLOS, 1982).

3. Metodologisk rammeverk

3.1 Forskningsdesign

I denne oppgavens studium av Russisk ekspansjon i Arktis gjennom geøkonomiske strategier er min vurdering at et kvalitativt forskningsdesign er det mest fruktbare for min analyse. Kvalitativ forskning er en metode som vektlegger forståelse snarere enn forklaring, og har en induktiv⁴ fremgangsmåte (Tjora, 2017, s. 18). Metoden jeg har valgt å benytte meg av er dokumentanalyse hvor jeg analyserer tekst relevant for oppgavens problemstilling. Ved å gjennomgå en analyse av dokumenter og litteratur er det mulig å danne et bilde av komplekse konflikter og ringvirkningene de medfører.

For å eksemplifisere russiske strategiltak i den nordlige regionen benytter oppgaven to «caser», henholdsvis utvinning av naturressurser på Jamalhalvøya og utvikling av nye transportpassasjer. Casestudier tilbyr en intensiv undersøkelse med et fåtall av analyseenheter (Gerring, 2007, s. 20). Det valgte forskningsdesignet vil fungere som et overordnet rammeverk og gir retningslinjer for hvordan besvare problemstillingen. Valget av antall «caser» er gjort på bakgrunn av forskningsprosjektets omfang. Innenfor de gitte rammene anser jeg de to valgte «casene» for representative for vurderingen av problemstillingen. Valget av de to hendelsene er gjort på bakgrunn av deres hyppige gjentakelse innen Arktis- og nordregional sikkerhets- og geopolitisk forskning. I et videre studie ville det vært gunstig å analysere flere eksempler som kunne bidratt med andre innfallsvinkler til problemstillingen. Et eksempel er Russlands tilstedeværelse på Svalbard - hvor det stilles spørsmål ved gruvedriftens lønnsomhet i tradisjonell forstand⁵.

Oppgavens kilder er strukturert etter primær- og sekundærkategorisering. En slik innsamling og kategorisering av datamateriale inkluderer både offisielle dokumenter og rapporter fra myndigheter og organisasjoner, samt tidligere forskning med tilhørende tolkninger. Andre metoder kunne også vært aktuelt for oppgaven. Eksempelvis kunne intervju som kvalitativ metode vært fruktbar da språk har vært en barriere i oppgaven. En informant med kunnskap innen russisk tale og retorikk kunne bidratt til et bredere kildeomfang. Oppgaven er preget av vestlige kilders opphav og språk, og vil i stor grad fremme en vestlig oppfattelse av russisk

⁴ En induktiv fremgangsmåte er eksplorerende og empiridrevet (Tjora, 2017, s. 18).

⁵ Forskerne ved Forsvarets Forskningsinstitutt, Kristian Åtland og Torbjørn Pedersen, har stilt spørsmål ved Svalbards geøkonomiske verdi i Russiske øyne (Åtland & Pedersen, 2008, s. 227-251).

tilstedeværelse, tross tilgang til offisielle russiske dokumenter. Dette kan påvirke utfallet av konklusjonen og et kritisk blikk på kildene har vært avgjørende.

3.2 Validitet og reliabilitet

For å kunne drøfte problemstillingen og trekke logiske slutninger stilles det krav til høy grad av reliabilitet og validitet. Reliabilitet er forbundet med forskningens pålitelighet og målsikkerhet, mens validitet handler om gyldigheten av de tolkningene undersøkelsen fører til (Thagaard, 2013, s. 194).

3.2.1 Intern validitet

Et forskningsprosjekt innehar høy grad av intern validitet dersom studiet kan slå fast at effekten på den avhengige variabelen skyldes de uavhengige variablene (Lund, 2002, s. 120). Dette forutsetter at man kan utelukke andre faktorer som potensielt kan spille inn. En form for intern validitet omtales ofte som begreps- eller definisjonsvaliditet. Begrepsvaliditeten angir i hvilken grad den operasjonelle definisjonen samsvarer med de teoretiske begrepene som brukes i problemstillingen (Lund, 2002, s. 120). Begrepene benyttet i analysen er teoretisk forankret i fagfelleverdert litteratur. Det forventes dermed at begrepene anvendt er av god kvalitet og forklarer det de har til hensikt å forklare. Blant forskere og offentlige publikasjoner finnes imidlertid ulik oppfattelse av hva begreper og teorier innebærer. Ulik forståelse av realisme og teoriens underkategorier belyser denne utfordringen og er omtalt i teoriseksjonen. Også definisjonsavgrensingen av Arktis som et territorielt avgrenset område er uklar. Dette gir rom for tolkning som kan påvirke staters atferd i det internasjonale politiske rom. Utfordringen med den arktiske definisjonsforståelsen vil bli drøfte senere i oppgaven. Ved å anerkjenne begrepenes kompleksitet og åpne opp for andre tolkninger anses likevel begrepsavklaringen og dermed begrepsvaliditeten i oppgaven for tilstrekkelig.

3.2.2 Ekstern validitet

Ekstern validitet omhandler hvordan forståelsen som utvikles innenfor et forskningsprosjekt også kan være gyldig i andre sammenhenger (Thagaard, 2013, s. 204). Studiets eksterne validitet vil kunne bli påvirket av flere faktorer. Dersom kausale effekter varierer over populasjoner, situasjoner eller tider vil dette kunne føre til at det blir gjort generaliseringer som

ikke nødvendigvis er valid (Lund, 2002, s. 122). Oppgaven har til hensikt å undersøke Russlands benyttelse av geoøkonomiske strategier i Arktis. Analysen vil ta utgangspunkt i det angivelige kappløpet som foregår i nordområdene, og baseres på pågående hendelser i et avgrenset område. I hvilken grad forskningsprosjektets resultater kan generaliseres til andre enheter, situasjoner eller tidsepoker er uvisst, men ved å benytte forankrede teoretiske begrepsoppfatninger og prinsipper vil også oppgavens resultater kunne samsvare med andre studier.

3.2.2 Relabilitet

Dersom et forskningsprosjekt kan fremlegge resultater som er etterprøvbare, har forskningen høy grad av reliabilitet. Dermed vil det ved en senere anledning være mulig å gjennomføre en lignende studie med de samme resultatene forutsatt at metoden som anvendes er lik (Thagaard, 2013, s. 204). For å oppnå reliabilitet stilles det krav til at kildene fremstilles på en god og oversiktlig måte. I denne oppgaven er det tatt utgangspunkt i publiserte dokumenter og litteratur som er gjengitt i oppgavens litteraturliste. I forarbeidet med oppgaven har jeg likevel benyttet meg av publikasjoner på Forsvarets egen intranettside som har gitt innsikt og dybde i min forståelse av forskningsspørsmålet. Da publikasjonene ikke er tilgjengelige utenfor Forsvarets interne arkiv vil ikke dokumentene bli benyttet som primær- eller sekundærkilder, men kildene anerkjennes for deres bidrag til en helhetlig forståelse av utfordringene i Arktis. Forsvarets studier har bidratt til å se problemstillingen i lys av dagsaktuelle hendelser og har fungert som et kildekritisk sammenligningsobjekt i oppgavens tidligste fase.

4. Empirisk analyse

Denne delen av besvarelsen vil basere seg på de teoretiske funn gjort tidligere i oppgaven. For å kunne besvare problemstillingen «i hvilken grad benytter Russland seg av geoøkonomiske strategier for ekspansjon i Arktis» er det nødvendig å redegjøre for Russlands gevinst av ekspansjonen i nordområdene. Oppgavens hypotese som antar at Russisk ekspansjon er et produkt av maktmaksimerende intensjoner, vil også bli drøftet. Deretter etterfølger en diskusjon av datamaterialet som belyser de geoøkonomiske aspektene ved de forventede ekspansjonsstrategiene som blir benyttet. I den avsluttende seksjonen vil oppgavens funn oppsummeres og en konklusjon vil bli presentert for å besvare problemstillingen.

4.1 Arktis som et geoøkonomisk mål

Den arktiske regionen blir som resten av verden berørt av klimaendringene, og mens temperaturene i nordområdene stiger smelter også isen som lenge har gjort deler av regionen nærmest utilgjengelig. Satellittdata fra 1978 frem til 2010 viser en reduksjon av havisen på 2.7 % per tiår. Dette er en utvikling som vil fortsette i årene fremover da mer åpent hav vil absorbere mer varme og resultatet vil bli mindre havis (Rottem, 2010, s. 188). Hvorvidt endringene vil kunne lede til konflikt mellom aktørene som ønsker å operere i Arktis, er et svært debattert tema og danner grunnlag for en helt egen oppgave. Likevel er det tydelig at de klimatiske endringene i Arktis har både direkte og indirekte konsekvenser for nasjonal og regional sikkerhet. Isens bortgang har positive økonomiske konsekvenser for de som klarer å hevde eierskap til de ressurser som nå blir tilgjengelige. Mindre is åpner også opp for nye transportruter som fører med seg en storstilt omlegging av internasjonal skipsfart (Rottem, 2010, s. 189).

I tidsperioden etter den kalde krigen var det et fåtall av de arktiske statene som viste interesse over polområdene med unntak av Norge og Russland. De to nasjonene hadde flere samarbeidsprosjekter både til lands og til havs som bidro til stabilitet⁶. På slutten av 1900-tallet ble den politiske diskursen tilspisset i tråd med de økende klimaendringene i regionen. Før Vladimir Putin tiltrådte sin rolle som Russlands president i 1999 skrev han en artikkel som presenterte løsningen for Russlands svekkede økonomi. Ifølge Putin lå svaret i gass- og

⁶ I 1975 etablerte Russland og Norge en felles fiskeriforvaltning gjennom den sovjetisk-norske fiskerikommisjonen. Arbeidet ble lenge et symbol på det nordlige politiske samarbeidet (Rowe, 2011).

oljereserver (Putin, 2006). Forutsetningen var Russisk kontroll over de strategiske ressursene som ikke bare ville gi energisikkerhet til eget forbruk, men også global innflytelse. I årene som fulgte ble det godkjent flere strategier for olje- og gassutvinning som gjentok Putins politiske ambisjoner (Larssen, 2016; Energistrategi, 2003, s. 34)⁷. Artikkelen fra 1999 nevner ikke den nordlige regionen eksplisitt, men energistrategier og arktiske sikkerhetspolitiske dokumenter fra samme tidsepoke viser en tydelig kobling mellom Putins politiske ambisjoner og ressurspotensialet i Arktis (President of Russia, 2001). I 2001 la Russland frem sitt opprinnelige krav om utvidelse av sin eksklusive økonomiske sone, men fikk beskjed om å komme tilbake med bedre vitenskapelig forankrede bevis. Andre stater har også levert sine krav til Havrettskommisjonen, blant annet Danmark og Canada, som i likhet med Russland gjør krav på selve polpunktet (Blakkisrud, 2018). I dag er det geoøkonomiske potensialet i den arktiske regionen ytterligere styrket, og land utarbeider strategier for å gjøre krav på de arktiske områdene for å fremme landets økonomiske vekst og sosioøkonomiske utvikling (Tamnes & Offerdal, 2014, s. 74).

4.2 Russland i Arktis

Under den kalde krigen stod den arktiske regionen sentralt i de sikkerhetspolitiske spenningene mellom USA og Sovjetunionen (Rottem, 2010, s. 193). Den korteste avstanden mellom landene gikk over Arktis, noe som styrket områdets geopolitiske relevans. Som et resultat av Sovjetunionens fall ble det internasjonale maktbildet endret og de siste årene har ikke Arktis bare utpekt seg som et strategisk gunstig område, men også som kilden til viktige økonomiske midler. Ifølge Margareth Blunden har de klimatiske endringene ført til økt spenning mellom de fire arktiske NATO-landene⁸ og den russiske nasjonen (Blunden, 2009, s. 121). Blunden argumenterer for at samarbeidet som siden den kalde krigen har holdt regionen stabil, ikke lenger er like legitimt grunnet de økonomiske interessenes store potensial, og at en militær konflikt ikke kan utelukkes. For Russland får dermed regionen en sikkerhetspolitisk betydning.

Gjennom økonomiske midler, økt turistvirksomhet og strategiske bombeflytokter, samt en styrket nasjonal retorikk, er Russland den mest sentrale aktøren i området (Rottem, 2010, s. 194). Dersom samarbeidsinitiativene fra perioden etter den kalde krigen skal holde mål er russisk velvilje derfor helt avgjørende. Utfordres samarbeidet og de fem arktiske statene

⁷ Se russisk energistrategi fra 2003. Strategien hevder at Russland skal ha til mål å styrke den russiske staten regionalt og globalt ved hjelp av energiressursene i Arktis (Energistrategi, 2003, s. 34).

⁸ USA, Canada, Danmark og Norge er medlem av forsvarsalliansen «North Atlantic Treaty Organization», NATO.

involveres i et økonomisk og politisk kappløp, er det strategisk viktig for Russland å ligge forut sine konkurrenter.

I tillegg til strategisk territoriell relevans er også Arktis en viktig inntektskilde i russisk øyemed. Den russiske annekteringen av Krimhalvøya i 2014 førte til sterke økonomiske sanksjoner som svekket den russiske økonomien betraktelig. Sanksjonene forsterket de makroøkonomiske utfordringene den russiske økonomien allerede sto overfor og resulterte i en markant nedgang i oljeprisene (Soroka, 2016). På grunn av de økonomiske utfordringer som fulgte den russiske annekteringen har de arktiske ressursene blitt stemplet som en viktig brikke i Moskvas utviklingsstrategier. Utvinningen av naturressurser og russisk tilstedeværelse kommer imidlertid ikke uten utfordringer eksemplifisert gjennom de vestlige sanksjonene som hindrer russisk virksomhet og tilgang til kapitalmarkedet. Vestlige sanksjoner hindrer Russlands tilgang til teknologi og utstyr nødvendig for å realisere sine arktiske prosjekters fulle potensial (Soroka, 2016). Dersom Russland evner å overvinne disse hindringene har Arktis potensialet til å bli den økonomiske redningspakken den russiske nasjonen etterstreber.

I Russlands strategi for Arktis, vedtatt i 2008 og deretter offentliggjort i 2009, gjøres det kjent at nordområdene skal inngå som landets «strategiske ressursbase» innen 2020. Slik vil regionen fremme sosial og økonomisk utvikling (Medvedev, 2008, i ARCTIS, 2009). Dokumentet omtaler olje- og gassressursene i Sibir og på kontinentalsokkelen under Barentshavet, Karahavet, og de andre randhavene nord for den eurasiske regionen som nøkkelområder for økonomisk vekst (Hakvåg, Bukkvoll & Åtland, 2011; Medvedev, 2008, i ARCTIS, 2009). Dokumentet beskriver også Russlands bruk av Nordsjø-ruten som en nasjonal integrert transportkommunikasjonssystem (Medvedev, 2008, i ARCTIS, 2009; Center for Current Policy, 2016). De nasjonale interessene legger føringer for grunnleggende mål og strategiske prioriteringer av deres føderale politikk i Arktis.

4.3 De geøkonomiske strategiene

I kontrast av den kalde krigen, hvor Sovjetunionens tilstedeværelse var drevet av geopolitiske og ideologiske vurderinger, kan dagens russiske tilstedeværelse forklares gjennom deres syn på regionen som en «strategisk ressursbase». I Russlands strategi fra 2008 legges to geøkonomiske strategier frem; utvinning av naturressurser på Jamalhalvøya og fasilitere Nordøstpassasjen som en transportåre mellom Europa og Asia. De to geøkonomiske strategiene er ment for å styrke den russiske økonomien.

4.3.1 «Liquefied natural gas»

Innledningsvis blir Arktis beskrevet som et nytt «Klondyke». Endringene åpner muligheter for å utnytte naturressurser både på havbunnen og i Polhavet. Da den internasjonale oljeprisen var på sitt høyeste i 2000 ble det kunngjort at Arktis holdt på 25 % av verdens uoppdagede gassreserver (Rottem, 2010, s. 190; USGS, 2000). Tallene har blitt modifisert i nyere forskning og det hevdes at det Arktiske området kan inneholde 13 % av verdens uoppdagede oljeresurser og 30 % av de uoppdagede gassressursene (Rottem, 2010, s. 190). Geografisk finnes de fleste naturressursene innen nasjonal jurisdiksjon, hvorav det største utvinningspotensialet allerede ligger innenfor Russisk farvann. Russland har over lengre tid drevet utvinning av energiressurser sør for polarsirkelen, men de siste årene har utvinningen beveget seg nordover. Oppstarten av LNG-prosjektet på Jamalhalvøya nordvest i Sibir har fått stor internasjonal oppmerksomhet. Prosjektet skal produsere og eksportere flytende naturgass langs Nordøstpassasjen (Yamal LNG, 2015). Åpningen av LNG-terminalen sikrer ikke bare naturgass til Russland og Europa, men skaper også et samarbeidsprosjekt mellom russisk og kinesisk økonomi. I dag er det kalkulert at omtrent 15 % av Russlands brutto nasjonalprodukt er produsert i Arktis, og at Arktis står for 20 % av den russiske eksportene - et tall som ifølge politiske målsettinger skal øke i årene fremover (Etterretningstjenesten, 2019, s. 25). Glenn Diesen (2017) beskriver den russiske strategien som et forøk på å spre makt og skape en balanse av avhengighet. Selv ønsker Russland å være en uavhengig aktør ved å innta rollen som en «swing supplier»⁹, som distribuerer russisk energi mellom parter i et asymmetrisk avhengighetsforhold (Diesen, 2017, s. 80). På denne måten fungerer regionen som en viktig pilar innen russisk økonomi og nasjonal kontroll er derfor nødvendig.

4.3.2 Tre mulige sjøruter

Klimaendringene og mindre is i Polhavet styrker også Arktis' rolle i internasjonal skipsfart. Store deler av handelsforbindelsen mellom Europa og Asia foregår i dag gjennom Suezkanalen i Egypt (Blakkisrud, 2018). Ruten er tidkrevende og med dette ikke særlig økonomisk lønnsom. Isens tilbaketrekning åpner derimot opp for tre nye ruter; Den nordlige sjørute, Nordvestpassasjen og Transpolar rute, som alle tre vil være langt mer tidseffektive.

Nordøstpassasjen, også kjent som den nordlige sjørute, er en mulige passasje mellom Europa og østkysten av Asia. Ruten varierer i avstand fra russisk fastland og er derfor tilknyttet lovverk

⁹ En «swing supplier» er en tilnærmet oligopolitisk aktør hvor markedet er dominert av få tilbydere (Stoltz, 2018)

innen russisk jurisdiksjon. Ruten som tidligere har vært forbeholdt sommermånedene vil på grunn av isens tilbaketreking bli tilgjengelig større deler av året (Norsk rederiforbund, u.å, s. 14). Det er også av russisk interesse å integrere Nordøstpassasjen inn i en transportkorridor bestående av jernbaner og elver som vil transportere landets råvarer ut til arktiske havner for videre forsendelse (Blakkisrud, 2018). Allerede har den nasjonale godsmengden transportert langs Nordøstpassasjen økt. Primært skyldes dette oppstart av gasseksport fra Jamalhalvøya (Etterretningstjenesten, 2019, s. 28). Altså har nasjonale økonomiske interesser blitt inkludert i den internasjonale handelsruten, som på sikt kan bevilge ytterligere økonomiske og politiske fortrinn. For å støtte driften av Nordøstpassasjen har Russland påbegynt moderniseringstiltak på arktiske stasjoner og infrastruktur. Utbedringene vil styrke rutens konkurranseevne og bevare sikkerheten langs passasjen. Moderniseringsinnsatsen vil også ha positive effekter på energiutvinningen i havområdet grunnet (Diesen, 2017, s. 92). En annen rute av interesse for Russland er den Transpolare handelsruten som i fremtiden vil bevege seg over internasjonalt farvann. En Transpolar rute vil være den korteste og dermed mest kostnadseffektive transportruten. I motsetning til de to andre handelsrutene som går langs den kanadiske og russiske kystlinjen, unngår den Transpolare ruten i stor grad de arktiske landenes eksklusive økonomiske soner. Foreløpig ligger ikke den Transpolare ruten an til å bidra stort til den russiske økonomien, men Russland kan likevel tjene på å bistå med infrastruktur og sikkerhetstiltak langs transportåren. Dersom Russland får innvilget sitt krav om utvidet kontinentalsokkel ved det nordlige polpunktet vil derimot en betydelig del av de økonomiske og politiske gevinstene som følge av den transpolare ruten komme russisk økonomi til gode.

4.4 Geoøkonomisk relevans

Russlands tilstedeværelse i nord kommer tydelig frem i prosjektene tilknyttet petroleumsutvinning og utbygging av transportruter. De to geoøkonomiske strategiene medfører stort potensielt utbytte både til havs og til lands selv med medfølgende utfordringer ved utvinning av olje, samt kostnader ved utbygging av ny infrastruktur. Jamal LNG er et eksempel på hvordan Russland har klart å ferdigstille viktige prosjekter i Arktis ved hjelp av utenlandske investeringer (Etterretningstjenesten, 2019). Prosjektet vil med til kunne bety en økonomisk blomstring for den russiske økonomien. Med en økonomi som i dag er svært avhengig av Europa, kan utviklingen av de arktiske ressursene gjøre den russiske økonomien mer selvstendig. Selvstendig drift av ressursutvinning gir energisikkerhet og transportåren gjør Russland til en viktig distributør. Slik blir staten mindre sårbar for et nytt sanksjonsregime ved

en senere anledning. Den økonomiske oppblomstringen vil også få følger i sør. Russland og Kina er de to viktigste aktørene i Eurasia og innehar både overlappende og motstridene økonomiske og politiske interesser. Deres økonomiske og prosjektbaserte samarbeid i den arktiske regionen vil koble Moskva sammen med Stillehavsregionen og minske faren for en kinesisk dominans både i Arktis og i Eurasia. Som et resultat av økt kinesisk oppmerksomhet rettet mot nordlige havområdene vil det være gunstig for Russland å inngå et strategisk samarbeid med Kina for å begrense konsekvensene av motstridende interesser. Et godt forhold med de andre asiatiske statene med interesser i Arktis vil også være nødvendig for å legge strukturelle begrensninger for Kinas ambisjoner (Diesen, 2017, s. 118). Gode politiske forhold til Stillehavsregionen, og de strategiske tiltakene for ressursutvinning og transport vil legge til rette for en styrket posisjon Polhavet.

Som stormakt vil Russland ha muligheten til å påvirke det internasjonale handlingsrommet i større grad gjennom militære, økonomiske og diplomatiske midler. Farred Zakarias ekspansjonsforståelse tatt i betraktning kan ekspansjon måles vel så godt gjennom politisk deltagelse og innflytelse i internasjonal beslutningstaking, som ved territoriell utvidelse (Zakaria, 1998, s. 13). Latent makt som følge av økonomiske midler kan sikre Russlands tilstedeværelse og posisjon i pågående og fremtidige konflikter. Til tross for at Arktis befinner seg til dels isolert i nord, vil eierskapet av landområder og nasjonal jurisdiksjon over havområder gi økonomiske og politiske fortrinn i konflikter andre steder på kloden. Blunden (2009) belyser også dette og skriver: «The High North appears to be widely associated with an ambition to reassert Russia's great-power status, an agenda with powerful domestic appeal» (Blunden, 2009, s. 125).

4.5 En overdreven geoøkonomisk betydning?

I strategien fra 2008 omtaler Russland Arktis som sin «strategiske ressursbase», men til tross for internasjonale og nasjonale interesser er det usikkert om Russland har viktig teknologi og investeringsmulighet til å arbeide under krevende arktiske forhold. De økonomiske og teknologiske manglene skyldes i stor grad det internasjonale sanksjonsregimet innført i 2014. Sanksjonene svekket den allerede svake russiske økonomien og stanset utviklingen av grunnleggende arktisk teknologi. Det vil derfor være av interesse å opprettholde et multinasjonalt samarbeid. Dersom Russland ser på Arktis som et langsiktig satsingsprosjekt kan det lønne seg å bygge relasjoner med de andre arktiske statene om å opprettholde en stabil sikkerhetssituasjon. Et samarbeid vil også gi tilgang på teknologi nødvendig for å gjennomføre

de geøkonomiske strategiene. Altså stiller de juridiske bestemmelsene og de krevende arktiske forholdene stille krav til samarbeid, og kan tolkes som et hinder for ensidig territoriell ekspansjon. På en annen side kan de strenge økonomisk sanksjonene underbygge deres ønske om økonomisk selvstendighet, og dermed gi økt vilje til å ta risiko relatert til kommersiell utvinning i Polhavet for å skape en ny «status quo».

I sin strategi avslører Russland at de ettertrakter innflytelse over strategiske markeder, transportkorridorer, finansinstitusjoner og naturressurser, og mye tyder på at landets strenge geopolitikk erstattes med geøkonomiske variabler (Diesen, 2017, s. 5). Skillet mellom geopolitikk og geøkonomi i dette tilfellet er imidlertid ikke like lett å få øye på. Dette da Russlands økonomiske strategier avhenger av statens kontroll over infrastruktur tilknyttet energi og transport. Som igjen øker betydningen av territoriell suverenitet nødvendig for å etablere en monopolistisk posisjon i det internasjonale markedet (Diesen, 2017, s. 5).

4.6 Maktmaksimerende vs. sikkerhetsmaksimerende atferd

Geopolitikk blir ofte benyttet som et analyseverktøy med klare koblinger til realisme, og identifiseres med den realistiske grunntanken om at verden er et anarkisk system hvor hver aktør ønsker å sikre sin eksistens enten ved maksimering av makt og innflytelse eller gjennom sikkerhetstiltak. Av de andre arktiske aktørene har Russlands strategi blitt tolket nasjonalistisk, ekspansjonistisk og aggressivt (Kraska, 2009, s. 1112). Økt fokus på territoriell og økonomisk gevinst gir inntrykk av maktmaksimerende atferd. Et strategisk og økonomisk overtak i Arktis kan være avgjørende for Russlands hegemoniske forsøk, dersom det tolkes gjennom et offensivt perspektiv. Den mest prominente representanten for offensiv realisme, John Mearsheimer, hevder at «...states quickly understand that the best way to ensure their survival is to be the most powerful state in the system», og innenfor offensiv realisme kan kommersiell utvinning i regionen tolkes som en strategi for å oppnå nettopp dette (Mearsheimer, 2014, s. 33). En stats makt er basert på de materielle og økonomiske midlene tilgjengelig. En hegemonisk posisjon er ikke dermed sagt å være det absolutt mål, men i en ledende posisjon vil statens sikkerhet og tilgang til ressurser være nærmest garantert. De latente maktmidlene som sosioøkonomisk kapital, vil kunne sikre militær yteevne som i et anarkisk, system hvor stater ifølge offensiv teori utfører «status quo», er helt nødvendig for å sikre nasjonal overlevelse. Russlands tilstedeværelse i nord kan i tillegg til strategiske og økonomiske fordeler vurderes som en symbolsk seier som en kompensasjon for Sovjetunionens fall og tapet av sin hegemoniske posisjon i Øst-Europa. Dersom russisk politikk skal lykkes på den internasjonale arenaen er

intern politisk oppslutning helt avgjørende for Moskvas evne til å slå igjennom på den internasjonale arenaen. En strategisk seier kan dermed argumenteres for å gi like mye symbolsk verdi som målbar økonomisk gevinst.

Offensiv teori vurderer staters mulighet til å overleve, og hevder svaret ligger i en stats evne til å maksimere makt. Russlands tilstedeværelse kan også forklares gjennom andre bakenforliggende årsaker enn ønsket om å oppnå arktisk dominans. Den defensive fagtradisjonen legger vekt på staters sikkerhetsmaksimerende behov og argumenterer for at en stat drar nytte av å opprettholde «status quo» (Glaser, 2010, s. 16). Ifølge defensiv teori oppfordrer sjeldent det anarkiske systemet til statlig ekspansjon da dette forhindrer en stat i å sikre seg nasjonal sikkerhet (Lobell, 2010). I sin offentlige strategi beskriver Russland insentiver av defensiv karakter og omtaler tiltakene som nødvendige for å sikre landets suverenitet. For de andre arktiske statene oppleves den russiske retorikken derimot som aggressiv og truende (Rottem, 2010, s. 195; Medvedev, 2008, i ARCTIS, 2009). Retorikken kan resultere i et sikkerhetsdilemma. Hendelsesforløpet i Arktis og økt tilstedeværelse kan minne om Snyders teori der stater forsøker å overkomme sikkerhetsdilemmaet ved å tilegne seg mer makt enn den andre parten for å sikre egen suverenitet. I et kappløp om de arktiske ressursene er det realistisk å tro at også de andre kyststatene trapper opp sine utviklingsstrategier og gjør krav på ressursene tilgjengelig utenfor nasjonal jurisdiksjon. For å sikre sin overlevelse og posisjon i regionen må Russland være med i den politiske «dragkampen». Som tidligere nevnt har både Russland, Canada og Danmark gjort krav på det nordlige polpunktet. Dersom Russland opplever USA og forsvarsalliansen NATO som ekspansive eller utfordrende kan deres tilstedeværelse i Arktis være et direkte svar på den vestlige trusselen. Denne antagelsen bekrefter også Forsvarets etterretningsrapport fra 2019 som peker på simulert bruk av våpen rettet mot NATO og deres allierte (Etterretningstjenesten, 2019, s. 25). For Russland kan det territorielle kravet om Arktis være svært viktig ettersom fire av de fem kyststatene er medlem av samme militære allianse.

4.7 Geøkonomi og geopolitikk:

I en globalisert verden hvor den økonomiske gjensidige avhengigheten blant parter øker, kommer makt i større grad fra kontroll over strategiske markeder, transportkorridorer og økonomiske institusjoner, snarere enn klassisk territorium (Diesen, 2017, s. 8). Innenfor studiet av geopolitikk, hvor betydningen av strategier og ressursers relevans på bildet av lokal og internasjonal politikk drøftes, er oppgavens oppfatning at den økonomiske betydningen ofte blir

utelatt. Blackwill og Harris definerer geoøkonomi som bruken av økonomiske instrumenter for geopolitiske formål (Blackwill & Harris, 2016, s. 20). De to teoretikernes definisjonsforståelse lagt til grunn, kan begrepet i mange tilfeller gi forskning om Arktis mer relevans og presisjon. For Russland, som for mange andre stater, er strategiene tilknyttet utvinning av naturressurser og støtten til nye transportruter, økonomiske strategier som i større eller mindre grad kan få politiske konsekvenser både på lokalt og internasjonalt plan. Det vil derfor være lønnsomt å benytte nettopp begrepet geoøkonomi.

På en annen side har oppgaven stilt seg kritisk til utviklingen i Arktis. Selv om Arktis har potensialet til økonomisk utvikling av Russisk interesse, vil hastigheten og omfanget av utviklingen sannsynligvis forbli moderat i nærmeste fremtid grunnet økonomiske og teknologiske utfordringer. Det er også uvisst hvordan de klimatiske endringene vil utforme seg i tiden fremover da utviklingen ikke er konstante men avhengig av gjensidige variabler. Dette gjør det vanskelig å predikere hvilken betydning den arktiske regionen har på fremtidig internasjonal politikk. Derfor stiller jeg spørsmål ved om regionens geoøkonomiske betydningen kan være overdrevet.

5. Konklusjon

De klimatiske endringene er tydelig i den arktiske regionen. De geopolitiske betingelsene endres også i tråd med staters behov for å beskytte grenser som tidligere var vaktet av snø og is. Som et Klondyke tiltrekker regionen stater og andre aktører på jakt etter geoøkonomiske midler for å fremme økonomisk og sosiokulturell utvikling.

Oppgavens siktemål har vært å kartlegge Arktis' rolle i geopolitisk og geoøkonomisk betydning sett i lys av russisk interessehevding. Gjennom en deskriptiv analyse er det blitt forsøkt å svare på problemstillingen «i hvilken grad benytter Russland seg av geoøkonomiske strategier for ekspansjon i Arktis?».

Oppgaven konkluderer med at Russland har betydelige grunner til å søke større innflytelse og ekspansjon i regionen. Dette vises gjennom økonomiske, sosiale, militære og politiske tiltak som den russiske regjeringen har lovet å beskytte. Oppgaven har analysert utvinningen av naturressurser på Jamalhalvøya og utbyggingen av nye handelsruter som to tiltak av geoøkonomisk karakter. Tiltakene som inngår i Russlands betegnelse av Arktis som en «strategisk ressursbase» er med på å fremme nasjonens posisjon og betydning i det internasjonale rom. De økonomiske fortjenestene er potensielt store dersom Russland klarer å drifte sine til dels ambisiøse prosjekter over lengre tid. Åpningen av LNG-terminalen gir Russland energisikkerhet og er med på å gjøre den russiske økonomien mindre avhengig av Europa. Dersom prosjektet lykkes i et lenger perspektiv vil Russland kunne innta rollen som «swing supplier» innen naturgass og de vil kunne bli den ledende parten i et asymmetrisk avhengighetsforhold. Et slikt utfall gir ikke bare økonomiske fortrinn, men også viktige politisk og militær forrang som et resultat av latent økonomisk makt. Både utvinningen av naturgass og utviklingen av handelspassasjen gjennom den nordlige sjørute vil bringe Russland og Kina tettere sammen i et strategisk forhold.

Frem til nå ligger mange av de arktiske landenes utviklingsprosjekter innenfor egne nasjonale grenser. Mens de klimatiske endringene forstyrrer de eksisterende geografiske betingelsene i Arktis vil regionens geoøkonomiske betingelser få større oppmerksomhet på den politiske dagsordenen. Økt internasjonal oppmerksomhet vil støtte opp under et kappløp om de gjenværende arktiske ressursene. Det er allerede flere tilfeller der både de fem kyststatene og andre aktører har gjort krav på hav- og landområder tidligere definert som internasjonalt

farvann. FNs havrettsdomstol er satt til å drøfte slike krav, men behandlingstiden er lang og den arktiske territorialavgrensningen gir rom for tolkning.

Oppgavens funn konkluderer med at de russiske strategiene brukes som et verktøy for nasjonal ekspansjon. Det har derfor vært lønnsomt å trekke diskusjonen videre til oppgavens hypotese. Hypotesen ledet oppgaven inn i en diskusjon om den russiske ekspansjonen er et forsøk på å fremme nasjonal innflytelse og minske gapet mellom Moskvas interesser og internasjonalt handlingsrom, slik som den offensive realistiske fagtradisjonen foreslår. Oppgaven har også tatt høyde for at russisk ekspansjonsstrategier er sikkerhetsmaksimerende tiltak, i tråd med defensiv teori.

Det kan virke som om vesten og NATO er opptatt av å opprettholde «status quo». I dag er USA en viktig aktør i internasjonal politikk og forsvarsalliansen står enda sterkt. I kontrast står den russiske utfordrerer med en voksende økonomi og styrket militærmakt. De russiske beslutningstagerne har i tillegg vist evne og vilje til å satse. Tiltakene kan dermed tolkes som maktmaksimerende. Likevel kan ikke Russlands økende aktivitet i nordregionen separeres fra Moskvas sikkerhetspolitikk. Som en bærebjelke i nasjonens økonomi er russisk autoritet over den arktiske regionen avgjørende. Dersom Russland skal benytte seg av Arktis som en «strategisk ressursbase» er de avhengig av en stabil sikkerhetssituasjon. I sine kostbare prosjekter er de også avhengig av samarbeid og informasjonsflyt på tvers av nasjonale grenser i tråd med den defensive fagtradisjonen. Å utfordre «status quo» vil med andre ord ikke være lønnsomt per dags dato, men Russland er avhengig av å hevde sin posisjon i Arktis. De geoøkonomiske strategiene som viser russisk tilstedeværelse og vilje er dermed svært lønnsomme. Med økende økonomiske midler, et styrket forsvar og større spillerom på den internasjonale arenaen, kan en derimot ikke se bort ifra at en mer offensiv tilnærming til Arktis og det tilhørende ressurskapløpet, er mulig i fremtiden.

En forskningsoppgave med et bredere tidsperspektiv vil i større grad kunne se konsekvensene av de russiske geoøkonomiske strategiene. Det er tydelig at Russland ser på Arktis som en viktig strategisk og økonomisk ressursbase, men de klimatiske faktorene utenfor Moskvas kontroll vil gjøre det vanskelig å predikere i hvilken grad Arktis kan «redde» den russiske økonomien.

Litteraturliste

- ARCTIS. (2009). Basics of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic for the Period till 2020 and for a Future Perspective. <http://www.arctis-search.com/Russian+Federation+Policy+for+the+Arctic+to+2020>
- Blackwill, R. D. & Harris, J. M. (2016). *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Blakkisrud, H. (2018). Hvem skal eie Arktis. *Hvor hender det?*, 2018(18).
<https://www.nupi.no/Skole/HHD-Artikler/2018/Hvem-skal-eie-Arktis>
- Blunden, M. (2009). The New Problem of Arctic Stability. *Survival: Global Politics and Strategy*, 51(5), s. 121-142.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00396330903309899?scroll=top&needAccess=true>
- Bremmer, I. & Keath, P. (2010). *The Fat Tail: The Power of Political Knowledge in an Uncertain World*. Oxford: Oxford University Press.
- Center for Current Policy. (2016). Russian strategy in the Arctic: Successful maneuver in the conditions of cold relations with foreign partners.
http://cpkr.ru/comments/rossiyskaya-strategiya-v-arktike?fbclid=IwAR34WAfp3vh1FF38ScGnnexHcTaCP_AQLCVT7Jt_U-GGeD7uudEcAVF1_-g
- Diesen, G. (2017). *Russia`s Geoeconomic Strategy for a Greater Eurasia*. New York: Routledge.

Dodds, K. & Nuttall, M. (2016). *The Scramble for the Poles: The Geopolitics of the Arctic and Antarctic*. Cambridge: Polity Press.

Energistrategi. (2003). *Energetitsjeskaja strategija Rossii na period do 2020 goda* (1234-p).
www.energystrategy.ru/projects/ES-28_08_2003.pdf

Etterretningstjenesten. (2019). *Fokus 2019*. Hentet fra
https://forsvaret.no/fakta_/ForsvaretDocuments/fokus2019_web.pdf

Gerring, J. (2007). *Case Study Research. Principles and Practices*. Cambridge University Press.

Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Glaser, C. L. (2010). Realism. I Collins, A. (Red.), *Contemporary security Studies* (4.utg, s. 13-30). United Kingdom: Oxford University Press.

Hakvåg, U., Bukkvoll, T. & Åtland, K. (2011). *Russisk forsvarsutvikling frem mot 2020 – Sluttrapport* (01370). Hentet fra <https://www.ffi.no/no/Rapporter/11-01370.pdf>

Herz, J. H. (1950). Idealist internationalism and the security dilemma. *World politics*, 2(2), 157-180.

Kraska, J. (2009). International Security and International Law in the Northwest Passage. *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 42, s. 1109–1132.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1648666

Larsen, A. K. (2016). Russiske energiressurser i Arktis: økonomi og politikk. *Nordisk Østforum*, 30(4). <<https://tidsskriftet-nof.no/index.php/noros/article/view/521>>

Lobell, S. E. (2010). Structural Realism/Offensive and Defensive Realism. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*.
<https://oxfordre.com/internationalstudies/abstract/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-304>

Lund, T. (Red.). (2002): *Innføring i forskningsmetodologi*. Oslo: Unipub.

Mearsheimer, J. J. (2014). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton & Company.

Norsk rederiforbund. (u.å). *Nordområdestrategi: Ansvarlig aktør, aktiv deltager*.

President of Russia. (2001, 27. juli). Maritime Doctrine of the Russian Federation for the Period til 2020. http://kremlin.ru/supplement/1800?fbclid=IwAR3srhytk7DEf2p5N-6xrXXd-118glZ_ikprlNWVx3T4s1GLSHdBh5rqE68

Putin, V. (2006). Vladimir Putin's Academic Writings and Russian Natural Resource Policy. Mineral Natural Resources in the Strategy for Development of the Russian Economy. *Problems of Post-Communism*, 53(1), 48-54.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/PPC1075-8216530105?needAccess=true>

Regjeringen. (2014). Havrettskonvensjonen. <https://www.regjeringen.no/no/tema/mat-fiske-og-landbruk/fiskeri-og-havbruk/rad-1/fiskeri-ny/internasjonalt-fiskerisamarbeid/rydde-internasjonalt/havrettskonvensjonen/id445763/>

Rottem, S. V. (2010). Klima og sikkerhet i Arktis. *Internasjonal politikk*, 68(2), 183-204.

<https://www.idunn.no/ip/2010/02/art02>

Rowe, E. W. (2011). Arktisk politikk: kappestrid, samarbeid, eller ...?. *NUPI*, 2011(17).

<https://www.nupi.no/Skole/HHD-Artikler/2011/Arktisk-politikk-kappestrid-samarbeid-eller>

Snyder, G. H. (2002). Mearsheimers` World: Offensive Realism and the Struggle for Security. *International Security*, 27(1), 149-173.

https://www.jstor.org/stable/3092155?seq=1#metadata_info_tab_contents

Soroka, G. (2016). Putin`s Arctic Ambitions. *Foreign Affairs*.

<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2016-05-05/putins-arctic-ambitions>

Stoltz, G. & Andresen, M. E. (2018, 20. februar). Oligopol. Hentet fra <https://snl.no/oligopol>

Tammes, R. & Offerdal, K. (Red). (2014). *Geopolitics and Security in the Arctic: Regional dynamics in a global world*. New York: Routledge.

Thagaad, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode* (4. utg).

Bergen: Fagbokforlaget.

Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg). Oslo: Gyldendal

UNCLOS. (1982). United Nations Convention on the Law of the Sea.

https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

USGS. (2003). *USGS World Petroleum Assessment 2000* (FS-062-03). Hentet fra <https://pubs.usgs.gov/fs/fs-062-03/FS-062-03.pdf>

Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. New York: MCGraw-Hill, Inc.

Yamal LNG. (2015). Yamal LNG. Hentet fra <http://yamallng.ru/en/project/about/>

Zakaria, F. (1998). *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America`s World Role*. Princeton, NJ: Princeton University Press